

купівлі-продажу, дарування, складання заставних зобов'язань тощо. Власницькі права жінки-купчихи доповнювалися комплексом спадкових прав. Згідно з російським законодавством купчиха, хоча й не була спадкоємицею свого чоловіка, але при наявності малолітніх дітей призначалася їх опікуном та наділялася правами розпоряджатися усім майном на власний розсуд з тим, щоб зберегти капітал, спадкоємність занять і соціальне положення підростаючих дітей. Відносна майнова забезпеченість купецької жінки та можливість самостійної організації торговельного підприємства поступово ставали запорукою складання партнерських, за своїм характером, сімейних стосунків. Розширення господарчо-побутових повноважень жінки демократизували подружні стосунки та стабілізували статус представниць купецтва в сім'ї, що не можна сказати про селянські та міщанські сім'ї того часу. Жінки-купчихи стають істотною частиною виробничого й культурного життя губернії.

Висновки. У зв'язку з тим, що у другій половині XIX ст., підприємницька активність жінок збільшується, виникає потреба у оформленні законодавчо можливості займатися підприємництвом більшої кількості жіноцтва, не тільки купецького, а й міщанського стану, що створило умови і визначило прийняття у 1863 році закону про гільдії, який урівняв усі стани у доступі до купецтва. Внаслідок цього торгівельно-виробнича діяльність у містах Волинської губернії набирає оберти, що позитивно відображається на економіці країни загалом.

Список використаних джерел та літератури:

1. Бовыкин В. История предпринимательства в России / В.Бовыкин, М.Гавлин, Л.Епифанова, С.Калмыков, Л.Куприянова и др. // Книга. Вторая половина XIX – начало XX века. – М.: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 1999. – 575 с., илл.
2. Гуржій О. Деякі проблеми становлення купецького стану в Україні / О. Гуржій. – К.: Інститут історії України НАН України, 2004. – 80 с.
3. Донік О. Купецтво України в імперському просторі (XIX ст.) Монографія / О. Донік. – К.: Інститут історії НАН України, 2008. – 271 с.
4. Первая всеобщая перепись населения Российской империи 1897 г. Вольнская губерния. СПб., 1904.
5. Свод законов Российской империи. Т.IX. Законы о состояниях. СПб., 1857. - Ст. 536 – 539.

Вовк Олексій Миколайович,
магістрант історичного факультету,
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ТЕОРІЯ СУСПІЛЬНОГО ДОГОВОРУ В ПРАЦЯХ Т. ГОББСА І ДЖ. ЛОККА

Сучасний глобалізований світ поступово змінює уявлення людей про призначення і роль держави, як соціального інституту. Зростає велика кількість популістів політиків, що направляють населення в бік агресивності, розбрату, шукаючи ворогів зовні, посилюючи проблеми всередині держави, сіючи ворожнечу і розділяючи суспільство. Деякі люди спостерігаючи подібну

ситуацію, намагаються відсторонитися від політики, не думаючи про долю своєї держави, забуваючи про її призначення дати можливість людям жити в безпечному, вільному і справедливому суспільстві. Існує точка зору, що моральні та політичні обов'язки людей залежать від договору або згоди між ними з метою розвитку суспільства, в якому вони живуть.

Соціально-філософська теорія суспільного договору пояснює походження громадянського суспільства, держави, права як результат угоди між людьми. Поняття суспільного договору передбачає, що люди частково відмовляться від суверенітету і передають його уряду або іншій владі, щоб отримати або підтримати суспільний лад через панування права. Теорію договірної походження держави дотримувалися багато філософів епохи Просвітництва. Т. Гоббс і Дж. Локк розробили концепцію суспільного договору і відповідно, договірну концепцію розвитку держави [4].

Поява ідеї суспільного договору та визначення правового світогляду пов'язані з розвитком проблем у соціальній філософії нового часу, де головний пріоритетом було знання [5].

Розпочнемо наш аналіз з поглядів Томаса Гоббса щодо означеної проблематики. Він жив у найбільш цікавий період тогочасної Англії – період англійської громадянської війни (1642–1648). Це було зіткнення короля та його прихильників-монархістів з парламентарями, яких очолив Олівер Кромвель. Вони вимагали більше свобод для парламенту. Гоббс спробував знайти компромісне рішення для розв'язання означеного конфлікту.

З одного боку, він піддав сумніву теорію божественного права королів на їх владу. З іншого боку, Гоббс відмовляється і від положення парламентарів, що влада повинна бути розділена між парламентом і королем.

Концепцію Гоббса краще зрозуміти, якщо розділити її на частини: теорію людської мотивації психологічного егоїзму і теорію суспільного договору [3].

Суспільний договір, за Гоббсом, має два аспекти. По-перше, люди повинні погодитися на створення суспільства колективно і відмовитися від прав, які вони мали у природному стані. По-друге, вони повинні обрати людину або уряд, який буде слідкувати за виконанням цього договору. Іншими словами, для виходу з природного стану люди повинні домовитися жити разом під загальним законом і створити примусовий механізм суспільного договору для дотримання його [5].

Т. Гоббс бачить суспільство як сукупність людських індивідів, які об'єднуються для забезпечення безпеки. Умовою захисту людини є суспільство, організоване в державу. Поза державою спостерігалось панування страстей, війна, страх, бідність, самотність, варварство, невігластво, дикість. В світі панував принцип – «війна кожного проти всіх». Люди не змогли так довго співіснувати і створили державу, де панує розум, мир, безпека, багатство, благо, взаємодопомога, науки, доброзичливість. Філософ доводив законність того уряду, заснувати який і коритися якому згодні всі громадяни держави з власної волі [3].

В той час, як в природі речей не було влади, яка б могла покарати порушника, тепер у державі є суверен. Гоббс стверджує, що через пристрасті

людей, володар повинен мати абсолютну владу для того, щоб договір був успішним. Ми не можемо нищити владу, оскільки це єдина межа між безпекою і природним станом. Згідно з цим аргументом мораль, політика, суспільство і все, що приходить разом ними, є простими умовами для існування людей. Для підтримки суспільного договору суверен повинен бути абсолютним володарем, що не є аморальним або несправедливим – це ціна спокою. Тільки після цього створюється суспільство, люди починають жити і співпрацювати між собою. Суспільний договір є основним джерелом, яке гарантує спокійне життя.

Враховуючи доволі суворий погляд на людську природу, Гоббсу тим не менш, вдалося навести аргументи для громадянського суспільства з усіма впливаючи ми звідси наслідками.

Погляди Дж. Локка, який підтримував не абсолютну, а конституційну монархію, дещо схожі з ідеями Т. Гоббса, він так само, стверджував, що держава створюється завдяки суспільному договору. Здоровий глузд та порозуміння між людьми стають умовою для укладення договору. Усі люди на землі рівні від народження, і ніхто не може посягати на їх життя. Цей закон наголошує на тому що ми не маємо права робити шкоду іншим, тому що ми всі є рівними перед Богом [5].

Зазначимо, що Дж. Локк пояснює природний стан інакше, ніж Гоббс. У зв'язку з цим його аргументи щодо суспільного договору і відносин між людьми та владою також є іншими. Він не обґрунтовує необхідність монархії, а навпаки закликає проти неї.

За словами Локка, природний стан людини – це стан свободи без жодного втручання з боку інших людей. Проте це не є стан повної свободи: людина не може робити все, що їй заманеться, або те, що інші будуть засуджувати. Стан природи – це також стан, в якому не має володарів або уряду, який карає людей за їх злочини, це стан без моралі [1].

Люди вважаються рівними в такому стані, а, отже, є рівними перед законами природи. Закон природи, наданий Богом, є головною ідеєю в моральній концепції Локка. Цей закон наголошує на тому, що ми не маємо права робити шкоду іншим, тому що ми всі є рівними перед Богом. Таким чином, природний стан – це стан, в якому люди є вільними і можуть переслідувати свої власні наміри. Враховуючи закон природи та невтручання в життя людей авторитетів, такий тип життя є мирним [4].

Стан природи відрізняється від стану війни. Тут можна знайти схожість думок Локка та Гоббса. Природний стан легко перетворюється на стан війни, наприклад, у стан війни через майнові суперечки. У той час, коли природний стан – це стан свободи, де царює природний закон, і ніхто не спричинює зло один одному, стан війни розпочинається між людьми, коли один краде у іншого, або намагається зробити його рабом. Завдяки тому, що у природному стані немає права, до якого особа може апелювати, закон природи дозволяє їй захищати власне життя шляхом нападу або навіть убивства свого кривдника. Завдяки тому, що у природному стані немає суверенів та правових кодексів (крім закону природи), війна може продовжуватися нескінченно. Це є однією з

головних причин, чому люди мають відмовитися від природного стану та домовитися між собою задля створення громадянського уряду [1].

Майно відіграє центральну роль в ідеях Джона Локка щодо громадянського уряду та договорів, які б його відстоювали. Згідно Локку, приватна власність створюється, коли сама людина своїм трудом будує її. Так, наприклад, якщо людина обробляє ділянку землі, і ця земля приносить їй плоди, то вона має повне право на цю землю та на плоди, котрі на ній вирощені. З цього приводу Локк наводить приклад щодо положення тубільців Америки. Він пише, що вони не обробляли свою землю, не використовували усі її можливості. Отже, Америка, як майно їм не належить і кожен має право на цю землю [5].

Враховуючи труднощі, які виникають через закон природи, Локк приходиться до висновку, що розміри майна повинні бути обмежені. Одна людина не може взяти більше від природи, ніж вона може обробити, оскільки інші люди залишаться без своєї власності. Локк обґрунтовує таку позицію тим, що природа надана людям від Бога для спільного існування.

У роботі «Два трактати про державне правління» він висуває інший погляд на первісний, природний стан людини. На відміну від Гоббса з його тезою про «війну всіх проти всіх», Локк вважає первісну абсолютну волю людей не джерелом боротьби, а вираженням їх природної рівності і готовності слідувати розумним природним законам [1].

Ця природна готовність людей приводить їх до усвідомлення того, що в інтересах загального блага необхідно, зберігши свободу, частину функції віддати уряду, що покликаний забезпечити подальший розвиток суспільства. Так досягається суспільний договір між людьми, так виникає держава.

Отже, аналізуючи бачення і концепції двох філософів щодо виникнення держави, ми повинні визнати їх прогресивність, як для тогочасного суспільства. Вони мають спільну ідею, але також низку відмінностей. За Т. Гоббсом, мета укладання суспільного договору - безпека суспільства, Дж. Локк пишучи про мету, акцентує увагу на прагненні людей до свободи. Як зазначалося вище перший є прихильником абсолютної монархії, другий конституційної монархії. Але обидва тотожні в тому що суспільний договір передбачає перехід від природного стану до побудови громадянського суспільства.

Список використаних джерел та літератури:

1. Локк Д. Два трактата о правлении // Локк Д. Сочинения : в 3 т. – М. : Мысль, 1988. – Т. 3. – С. 317.
2. Историография истории Нового времени стран Европы и Америки /Под редакцией И. Дементьева. - М.: Высшая школа, – 1990. – с. 302
3. Гоббс. Т. Левиафан, или материя форма и власть государства церковного и гражданского // Гоббс Т. Сочинения : в 2 т. - М. : Мысль, 1991. – Т. 2. – С. 95.
4. Скакун О. Теорія держави і права: Підручник / Пер. з рос. – Харків: Консум. - 2001. – 656 с
5. Еволюція поняття суспільного договору (Гоббс, Локк, Руссо) / В. В. Гаджиєв // Гуманітарні студії. – 2013. – Вип. 20. – С. 28–35.